

Вікторія Фуркало,
канд. філос. наук, доцент
Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини

ТЕОРІЯ ЦАДИКІЗМУ НАХМАНА БРАЦЛАВСЬКОГО

Своєрідною особливістю хасидизму є віра в цадика. Для неї характерним було уявлення про цадика як праведника, як уособлення ідеальної моралі, ідеального релігійного та соціального життя. Отже, цадик є тією людиною, «яка живе силою віри» і піклується про людей, звертаючись до Бога з проханням від людей, а засобом звертання до Бога є пристрасна, натхненна, екзальтована молитва.

Чи справді засновник хасидизму Ізраїль Бешт приділяв основну увагу саме вченню про цадика? Для відповіді на це питання проаналізуємо ті висловлювання Бешта, в яких безпосередньо йдеться про праведника. На його думку, до праведників слід відносити таких хасидів, які внаслідок постійної зосередженості на Богові досягають можливості безпосереднього спілкування з Ним. Основними засобами для досягнення подібної можливості є пристрасна, екзальтована молитва і богоугодні вчинки. Лише у подібній функціональній актуалізації цадик може бути посередником між Богом і людьми. Звідси, за словами Бешта: «Праведник, який мешкає серед нечестивих і грішників, спасає їх своїми великими заслугами»[2, с. 10]. Кожен жест, кожне слово, вимовлене праведником, повинне сприйматися як одкровення. До речі, саме з часів Бешта починає практикуватися поширений серед хасидів звичай приїжджати до вчителя (цадика) хоча б раз на рік. Цадик, в свою чергу, зустрічаючись з учнями, влаштовував спільні трапези, під час яких проводилися співбесіди, де проголошувалися істини. Тому Бешт закликав у своїх настановах виявляти благоговіння щодо праведника. Більше того, хасид не повинен сумніватися в

ньому, в його моральних якостях, у висловлених ним думках і здійснених вчинках. В «Уславленні Бешта» сказано: «Будь-який, хто займається похвальбою цадиків, прославленням їх діянь, здійснює таку ж величну справу, як і той, хто займається справами небесної колісниці» (кабалістичне позначення вищих небесних таємниць)» [2, с. 11].

Отже, Бешт вбачав у праведнику своєрідного посередника між Богом і людьми за умови досягнення ним адекватного виконання *לקרב* (єднання з Господом). Тобто, роль цадика виявляється фактично у функції допомоги пересічним хасидам у спокутуванні їх гріхів та, ймовірно, що у справі більш поглибленого відчуття зв'язку з Господом. Оскільки, на його думку, саме праведники через їх високі моральні й релігійні заслуги можуть набувати здатності ясновидства, пророцтва і чудодійства.

Виникає потреба більш докладного розгляду проблеми праведника (цадика), тою, як вона з'ясовується у повчаннях, настановках та оповідях правнука Бешта рабі Нахмана. Більшість дослідників хасидської доктрини переконані в тому, що найважливішою ідеєю в творах брацлавського ребе є саме ідея цадика. Одразу ж зазначимо: в творіннях рабі Нахмана ідея цадика зазнає певної трансформації й особливої смислової навантаженості. Можливо, особливе смислове навантаження поняття «цадик» є вагомим аргументом на користь оригінальності брацлавського хасидизму. Розпочнемо з того, що рабі Нахман у своїх повчаннях чітко розрізняє цадиків – сучасних йому керівників хасидських громад і цадиків істинних, або цадиків поколінь. Тому не бажаючи бути таким, як інші цадики, він піддає їх звички, спосіб життя, вади, особливості практикування нищівній критиці. Зокрема, рабі Нахман відверто насміхається над розповідями про чудодійство і пророкування цадиків. Взагалі він ставився доволі скептично до здатності сучасних йому цадиків втручатися в розвиток подій цього світу. Так, коли хтось з простолюдинів звертався до нього зі своїми матеріальними потребами, він, зазвичай, відповідав: «Ви уподібнюєтесь тим

людям, які заважають піонеру, що задався метою зробити з пустелі плідючу землю. Я піклуюсь день і ніч лише про одне: як би повернути пустелю вашого серця в помешкання для» [3, с. 12].

Подібна антицадикська спрямованість проповідей та історій, виголошених рабі Нахманом, вражала сучасників. Утім, брацлавський рабі протиставляв цим лжецадикам справжніх праведників, яких надмірно ідеалізував. Справжній, істинний цадик – це, за словами рабі Нахмана, «той, хто відкриває зовсім нові ворота в чертогах вишніх, відкриває нове небо і нову землю, приваблює благодать з найвіддаленіших світів, відкриває нам велич святості, приховану упродовж багатьох поколінь» [5, с.169]. Звідси й виток іншої номінації істинних «цадиків поколінь». Судячи з оповідей рабі Нахмана, цадиками поколінь він визнавав Баал-Шем-Това і себе. Показовим у цьому відношенні є також образ цадика поколінь, закарбований у його казковій історії «Бааль Тфіла».

Головний персонаж цієї історії – Бааль Тфіла (буквально: людина, що досконально знає молитви і їх порядок проголошування) – є зразком досконалого праведника. Впадає в очі при цьому надзвичайна подібність Бааль Тфіла з Бештом. Ця подібність виявляється і в особистісних якостях, і у способі дій, і навіть в однаковості їх долі. Свідченням дивної подібності Бааль Тфіли і Бешта є доволі показове висловлювання з казкової історії рабі Нахмана, згідно з яким: «Весь світ називав його «благочестивий Бааль Тфіла», намагалися його піймати, та не могли, бо у всіх місцях, де з'являвся Баал Тфіла, він виглядав по-різному: то вбирався багатим купцем, то надягав на себе лахміття бідняка; несподівано з'являвся він серед людей і щезав раптово» [4, с. 185].

Основною функціональною властивістю Бааль Тфіли проголошується брацлавським рабі вознесення молитви і служіння Всевишньому. Істинний праведник повинен молитися і спрямовувати віруючих до Всевишнього. Вся 17 глава «Лікутей-Маѓаран» присвячена показу ролі праведника у возвеличенні й

спрямуванні волі інших людей до Всевишнього. У 65 главі цього ж твору чітко висловлене головне завдання цадика – знайти і вказати кожному його власний шлях до досконалості. До речі, тема знаходження пересічною людиною власного шляху до досконалості при допомозі праведників є основоположною в казкових історіях «Бааль Тфіла» і «Сім злидарів». В улюбленій казковій історії рабі Нахмана, якою і є «Сім злидарів», розповідається про можливість праведника, що виявляється у здатності вражати злодія випущеною ним же стрілою, в освяченні благих діянь, у посвяченні в мудреці й розумінні мелодій. Розкриємо смисл цих символічних аспектів могутності істинного цадика. Образ стріли, випущеної з лука, уособлює собою незворотність подій, яку може долати сила, демонстрована праведником. Справжній, істинний цадик може не лише зупиняти стрілу з отрутою гріха, але й вилучати отруту і не одну, а десять. Десять отрут уособлюють собою десять видів скверн. Другий прояв могутності цадика полягає в освяченні ним подаєння. Тобто, рабі Нахман намагається утвердити ту істину, згідно з якою цадик, приймаючи подаєння, не стільки отримує їх, скільки віддає тим, хто потребує цього. Іншими словами, людина, подаючи цадику (подаєння), тим самим забезпечує освяченість своєї справи і своєї повсякденності. Праведник же, згідно з уявленнями рабі Нахмана, нібито уособлює собою критерій мудрості, яку передає своїм послідовникам. Причому подібного роду мудрість зовсім не полягає в накопиченні певних знань. Навпаки, рабі Нахман вважає, що «людина може бути великим праведником, незважаючи на те, що вона не вчилася багато» [5, с. 243]. Скоріше під мудрістю розуміється здатність праведника «читати в серцях», розкривати те, що відбувається в душах людських. Десять видів пульсу, доступних істинному цадику відповідають десяти сефіротам – рівням мудрості. Лише істинний цадик наділяється здатністю розрізняти всі мелодії, які перетворюють дух руйнування, прихований в речах і подіях цього світу, в подих музики. Вміння вилучати мелодії, які долають потяги і пристрасті, що ведуть до зла, теж проголошується аспектом могутності праведника. За словами рабі

Нахмана: «У кожної мудрості є своя мелодія і свій виконавець» [6, с. 208].

У світлі вищезазначеного, лише істинний праведник, наділений цими чотирма видами здатностей, що уособлюють могутність, може «вилікувати царську дочку, зарубцювати рани цього світу, зшити розірвану тканину існування, душею якого є царівна» [4, с. 303]. Іншими словами, в уявленні рабі Нахмана, праведник у змозі вилікувати душу єврейського народу і возвеличити її до акту звільнення. Тобто, місія праведника полягає в духовному оновленні цього світу, привнесенні досконалості й завершеності в цей світ, щоб останній зміг постати у всій своїй гідності перед Господом. Звідси й урочисті характеристики істинних цадиків, які звучать в таких висловлюваннях рабі Нахмана. «Праведник – це образ Всевишнього, закарбований на поколінні» чи «Праведником називають того, хто несе ношу: на ньому тримається весь світ» [5, с. 51]. І в цьому сенсі істинний праведник є «справжнім господарем поля». Символ «господаря поля», введений в творі «Лікутей-Маґаран», є доволі показовим в настановах і повчаннях рабі Нахмана. У чому полягає його суть? Для з'ясування цього звернемося безпосередньо до міркувань рабі Нахмана. За його оповідями: «Знай, що є поле і на ньому ростуть прекрасні дерева і трави. Невимовною є краса поля і не злічити рослин, що ростуть на ньому ... І рослини, і трави – це святі душі, які ростуть на цьому полі і є з-поміж них декілька голих душ, які тиняються за межами поля, очікують свого виправлення і знемагають по ньому, щоб вони могли повернутися і зібратися в своїх місцях. І навіть велика душа, від якої залежить багато інших душ, виходячи інколи за межі поля, не може повернутися на своє колишнє місце. І всі ці душі очікують господаря поля, щоб він зайнявся їх виправленням. А відновити ту чи іншу душу можна, лише заплативши за це життям чи здійснивши благе діяння в служінні Всевишньому. І той, хто бажає ... стати господарем поля, повинен бути безстрашним і рішучим воїтелем, мудрецем і великим праведником ...» [6, с. 209].

Отже, істинний цадик, «господар поля» займається виправленням (тікун)

тих «рослин-душ», які виростають як на «полі» (середовищі благочестивих), так і за межами його. Створений світ потребує виправлення його духовних оформлень, їх визволення в остаточному підсумку від тенет матеріальності. Звідси впливає й основна місія праведника – виправляти душі й звільняти їх від зла, страждань, поневірян цього світу. Однак усунути страждання, утиски, поневіряння цього світу праведник може лише за умови занурення в лоно цих недосконалостей. Істинний цадик зможе усунути страждання лише у випадку зазнавання ним цього страждання і набування певного досвіду, вкрай необхідного для виправлення душ. У контексті брацлавського хасидизму з'являється проблема «падіння цадика». При цьому звернемо увагу: саме в процесі усунення страждання й постає велич справжнього служіння Господу, а критерій праведності полягає скоріше в служінні Всевишньому, а не в результатах цього служіння.

Отже, вченню рабі Нахмана притаманне нове бачення проблеми цадика та його функцій. У брацлавському хасидизмі спостерігаються утвердження величі й надзвичайної цінності праведників поколінь і знецінювання звичайних цадиків, обтяжених матеріальністю. Основним функціональним призначенням праведника поколінь визнається вознесення ним молитви і служіння Богу. Подібне призначення досягається його могутністю, що досягається у вилученні праведником гріха, освяченні ним подаяння, його здатністю «читати в серцях» і вмінням розрізняти мелодії. Поєднання цих якостей сприяє актуалізації праведником виліковування душі єврейського народу і возвеличення її до акту звільнення. Як наслідок цього, – основна місія істинного праведника – духовне оновлення цього світу шляхом виправлення душ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бессерман П. Каббала и еврейский мистицизм / П. Бессерман. – М.: ФАИР-Пресс, 2002. – 208 с.
2. Дубнов С.М. Возникновение хасидизма. Жизнь и деятельность Израиля Бешта / С.М. Дубнов // Восход. – СПб. – 1888. – Кн. 9. – С. 3-16.

3. Крупицкий З.Н. Хасидизм, его происхождение, философская сущность и культурно-историческое значение / З.Н. Крупицкий. – К.: Тип. Лубковского, 1912. – 59 с.
4. Рассказы о необычайном (Сипурей Масийот) раби Нахмане из Браслава /с комм. А. Штейнзальца. – М.: Ин-т изучения иудаизма в СНГ, 2000. – 320с.
5. Учение раби Нахмана из Брацлава. – Иерусалим: Амана, 1991. – 293 с.
6. Хасидская мудрость / Сост. Лавский. – М.: Алетейя, 1999. – 277 с.